

Anna Bilon, *Strukturacja poradnictwa kariery w Holandii. Między specyfiką kulturową a neoliberalną zmianą*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław 2016

Książka Anny Bilon *Strukturacja poradnictwa kariery w Holandii. Między specyfiką kulturową a neoliberalną zmianą* została wydana w 2016 r. nakładem Wydawnictwa Naukowego Dolnośląskiej Szkoły Wyższej. Celem publikacji jest ukazanie systemu poradnictwa w konkretnej rzeczywistości kulturowej i społecznej, dlatego jest cenną pracą z punktu widzenia poradoznawstwa porównawczego. Czytelnik znajdzie w niej rzetelne i wyczerpujące przedstawienie holenderskiego poradnictwa, którego opis został podparty wypowiedziami respondentów, związanych z systemem będącym przedmiotem zainteresowania autorki. Książka jest jednak warta przeczytania także z innego powodu – stanowi odważną próbę zastosowania teorii socjologicznej (w tym przypadku teorii strukturacji Anthony’ego Giddensa), co sprawia, że może być przykładem dla innych badaczy poradnictwa, ponieważ pokazuje, jak w udany sposób można uprawiać refleksję o poradnictwie, sięgając do kategorii analitycznych wypracowanych przez takie nauki jak antropologia kulturowa czy socjologia.

Problemy z teorią i potrzeba interdyscyplinarności

W Polsce poradoznawstwo, jako wydzielona subdyscyplina nauki, z powodzeniem rozwija się od kilku dekad. Zapoczątkowane przez prace prof. Alicji Kargulowej (Kargulowa; Jędrzejczak 1985), dzisiaj jest rozpoznawalną i uznaną dyscypliną w ramach polskiej pedagogiki (Kargulowa 2004; Skałbana 2009; Kargulowa 2014). W odróżnieniu od np. amerykańskiej refleksji nad praktyką pomagania, powstające w Polsce publikacje i badania nie dotyczą wyłącznie praktycznych aspektów doradztwa (a więc specyficznej dla doradców technē), ale są również podstawą do formułowania rozstrzygnięć teoretycznych.

Oczywiście zainteresowanie badaczy praktyką pomagania nie może dziwić – jest to naturalna konsekwencja rozwoju sieci instytucji oferujących usługi z zakresu poradnictwa (McLeod 2003; Kargulowa 2007; Szumigraj 2011). Do najistotniejszych i najczęściej podejmowanych przez badaczy poradnictwa tematów należą m.in. rozwój kariery i jej miejsce w życiu współczesnego człowieka oraz znaczenia, jakie ludzie przypisują karierze (Smolbik-Jęczmień 2015), wzory kariery (Krause 2006; Piekarska 2009), konsekwencje zmian politycznych, społecznych i kulturowych dla aktywności zawodowej i działalności poradni (Thomsen 2016), funkcjonowanie instytucji doradczych czy niestandardowe praktyki poradnictwa (np. poradnictwo internetowe; Kowalewska 2013; Zielińska-Pękał 2015) i inne. Coraz częściej pojawiają się jednak głosy, że obecnie istnieje potrzeba wypracowania innych niż dotychczasowe metod badania rzeczywistości poradniczej. Dzieje się tak m.in. dlatego, że współczesny świat coraz mniej przypomina ten, w którym wychowywało się pokolenie dzisiejszych 40-latków. „Podczas gdy w XX wieku pracownicy rozwijali kariery w ramach stabilnych organizacji, w XXI wieku płynne organizacje stają się coraz bardziej płynne” (Di Fabio 2014, s. 13). Jak podkreśla Mark L. Savickas, współczesny uczestnik rynku pracy musi nie tylko mieć określone kompetencje zawodowe, ale również być gotowy ciągle je pogłębiać, a czasem również zmieniać, być elastyczny i cechować się zatrudnialnością (*employability*). Dlatego też mechanizm poziomego/pionowego rozwoju kariery nie jest już wystarczający, a dzisiaj konieczna jest umiejętność kierowania karierą (por. Savickas 2001; za: Di Fabio 2014, s. 14). Zmiany te pociągają za sobą nowe wyzwania nie tylko dla praktyków poradnictwa (doradców), ale również badaczy; z tych też powodów coraz częściej podnoszona jest zasadność poszukiwania nowych dróg badania poradnictwa kariery oraz krytyczne przyglądanie się zmianom, jakie zachodzą współcześnie w instytucjach zajmujących się poradnictwem tego typu, również wykorzystując dorobek wielu dyscyplin (Bilon 2013, s. 42; Kargulowa 2014, s. 65). Interdyscyplinarność, adaptacja teorii i podejść nierzadko obcych swojej dyscyplinie to dzisiaj konieczność, a socjologiczna teoria strukturalizacji Giddensa jest oczywiście tylko jedną z proponowanych dróg, jaką może podążać badacz interesujący się poradnictwem. Jednak na podstawie przedstawionych przez Bilon analiz wydaje się, że daje ona możliwość zmierzenia się ze współczesnym poziomem skomplikowania świata.

Diagnoza późnej nowoczesności

Globalizacja w zdecydowany sposób wpłynęła na styl życia współczesnych mieszkańców świata. Dla jednych wiąże się ze spustoszeniem, jakie poczyniła lokalnym kulturom, inni widzą ją jako wyzwolający trend, dający jednostkom coraz to nowe możliwości uczestnictwa w kulturze. Rację ma chyba jednak Thomas L. Friedman, mówiąc, że „jeśli myślisz, że jest [w globalizacji – A. W.] samo dobro – lub samo zło – to znaczy, że jej w ogóle nie rozumiesz” (Friedman 2006, s. 518). Procesy globalizacyjne po prostu „są” i nie wydaje się, aby mogły być odwrócone. Sama globalizacja generuje jednak tak wiele sprzeczności, że niemożliwa jest jej jednoznaczna ocena. Oczywiście nikt nie może zaprzeczyć, że poprzez procesy globalizacyjne przedstawiciele różnych kultur coraz częściej się ze sobą kontaktują, co skutkuje wymieszaniem się, a czasem ujednoczeniem i zanikiem niektórych wzorów kulturowych. Jednocześnie jednak lokalność jest coraz bardziej „w cenie”, stając się niejednokrotnie ważnym zasobem danej kultury (Czerner, Nieroba, Szczepański 2010; Kranz-Szurek 2012, s. 29). Jest to związane ze zjawiskiem reterytorializacji, a zatem odczuwaną na skutek procesów globalizacyjnych potrzebą odzyskania własnego „domu”, w znaczeniu lokalnego i wyjątkowego „swojego” miejsca na Ziemi (Jawłowska 2003).

Chociaż globalizacja i związana z nią postępująca neoliberalna zmiana obejmująca w zasadzie wszystkie aspekty ludzkiego życia będą skutkować nieuchronnym ujednoczaniem się praktyk społecznych społeczeństw zachodnioeuropejskich, to będą również generować lokalne odpowiedzi i modyfikacje zachodzących zmian: „wyborów spośród tego, co oferuje świat, dokonuje się właśnie lokalnie” (Słodowa-Hełpa 2017, s. 9). Czasami będą one trudne do zauważenia, jednak uważny badacz pod płaszczykiem rzekomo jednakowych praktyk dojrzy wpływ lokalnej specyfiki właściwie na każdy aspekt ludzkiego działania.

Okazuje się więc, że zaproponowana przez autorkę recenzowanej pracy analiza z wykorzystaniem teorii strukturalizacji jest trafną odpowiedzią na tak charakterystyczne dla współczesności napięcia między tym, co globalne, a tym, co lokalne. Rzeczywistość odbija się w zwierciadle codziennych praktyk społecznych, również tych związanych z działalnością poradniczą. Giddensowska teoria mówi wprost o istnieniu zarówno współzależności, jak i sprzeczności między poszczególnymi zasadami strukturalnymi. Ma więc siłę i możliwość diagnozowania realiów dzisiejszej zglobalizowanej rzeczywistości, która również charakteryzuje się wieloma niespójnościami i pęknięciami.

Sprawcza jednostka działająca w strukturze

Sprawczość jednostki czy jej zdeterminowanie przez zbiorową strukturę (jaką jest np. kultura danej społeczności) – zagadnienie to przez lata zastanawiało badaczy zainteresowanych człowiekiem i jego egzystencją w społeczeństwie. W ubiegłym wieku większość teorii opowiadało się za tym, że to ponadjednostkowe struktury determinują działanie człowieka, jednak nowsze podejścia „obnażyły [...] nietrafność postrzegania jednostek jako bezwolnych wykonawców wyroków płynących z układów społecznych czy stosunków władzy. Taki obraz [...] świata nie jest pełny i istnieje potrzeba większego skupienia się na [...] subiektywności bycia w świecie i jego doświadczenia” (Barański, s. 159). Jak zauważył Giddens, współcześnie „ja” jest indywidualnym, refleksyjnym projektem (Giddens 2003, s. 47). Nie oznacza to oczywiście, że istnieje możliwość całkowitego wyzbycia się wpływu kultury, w której człowiek został wychowany – nie jest to możliwe chociażby dlatego, że każde jednostkowe doświadczenie człowieka może być wyrażone jedynie poprzez zobiektywizowaną ekspresję symboliczną, zrozumiałą dla innych (Cassirer 1977). Wpływ kultury na życie człowieka uwidoczniają również takie dziedziny jak edukacja i poradnictwo międzykulturowe. Teoria strukturalizacji ukazuje jednak w udany sposób napięcia i wzajemne związki między tymi dwoma podejściami, przełamując jednocześnie obowiązującą przez lata dychotomię, która aktywnej i sprawczej jednostce przeciwstawia determinującą i obojętną siłę społeczeństwa. Makrosocjologia *versus* mikrosocjologia, subiektywizm *versus* obiektywizm, realizm *versus* nominalizm, struktura *versus* działanie, woluntaryzm *versus* działanie – to tylko niektóre z dualizmów, którym zdecydowanie przeciwstawia się Giddens (Kołodziej-Duraś 2004, s. 99–101), a takie myślenie daje nadzieję na przezwycięzenie pewnych ustalonych w naukach społecznych granic. Podmiotem sprawczym nie jest w tej perspektywie ani jednostka, ani struktury społeczne, a raczej wielowymiarowe relacje, jakie między nimi się tworzą – taki pogląd na rzeczywistość odnaleźć można odnaleźć także w teorii pola Pierre’a Bourdieu czy koncepcji pola jednostkowo-społecznego Piotra Sztompki (Mielczarek 2015, s. 64).

Poradnictwo w tej perspektywie nie jest wyłącznie relacją między radzącym się a doradcą, nie może być również postrzegane jedynie przez pryzmat instytucji powołanych do prowadzenia działalności poradniczej. Jest raczej wypadkową wielu przenikających się systemów; we współczesnej Europie istotnymi systemami, w których osadzone jest poradnictwo, są m.in. neoliberalna zmiana (trend ekonomiczny, społeczny i polityczny charakte-

rystyczny dla praktycznie wszystkich krajów Starego Kontynentu) oraz specyfika kulturowa (wciąż zauważane i wpływające na ludzi i instytucje wzory danej kultury; w przypadku analiz Bilon jednym z istotnych elementów holenderskiej specyfiki kulturowej jest pragmatyzm).

Podsumowując: autorka monografii pokazała w udany sposób system holenderskiego poradnictwa „od środka”. Wykorzystanie jakościowych metod pracy pozwala czytelnikowi na głębszy wgląd w uzyskany materiał badawczy. Jest to istotne w kontekście faktu, jak niewiele artykułów naukowych traktujących o poradnictwie powstało z użyciem metod jakościowych (Bilon 2013, s. 54).

Recenzowana książka jest zdecydowanie wyzwaniem – słownik wybranej przez autorkę teorii socjologicznej nie jest bowiem prosty, czytelnik musi się również zmierzyć z całkowicie odmienną od polskiej rzeczywistością poradniczą. Jednak trud włożony we wnikliwą lekturę zdecydowanie się opłaca. Niewątpliwą zaletą tej książki jest również to, że Bilon podkreśla raz jeszcze to, czego w pewnym stopniu jesteśmy świadomi, jednak w toku codziennych, rutynowych działań często o tym zapominamy: jako działające jednostki jesteśmy obdarzeni sprawczością, jednak na nasze działanie w zdecydowany sposób wpływa to, co według Giddensa może być nazwane zasadami strukturalizacji (Bilon 2016, s. 197). W holenderskim przypadku zasadami tymi są neoliberalna zmiana i specyfika kulturowa; uświadomienie sobie ich wpływu na jednostkę oraz instytucje poradnicze jest ważnym krokiem w stronę krytycznej, refleksyjnej praktyki poradniczej. Przecież, jak podkreśla Rie Thomsen, „życie jest życiem w społecznościach: małych bądź dużych, solidarnych bądź rozdartych, prywatnych bądź zawodowych. Dla wszystkich i dla każdego z osobna realia są takie, iż każda decyzja, którą podejmujemy, próbując kształtować przyszłość, uwikłana jest w życie wielu społeczności” (Thomsen 2016, s. 26). Egzystencja każdego z nas przebiega na styku przecięcia się wielu grup (społeczności), dla których charakterystyczne są specyficzne wzory kulturowe. Jesteśmy zdeterminowani naszym miejscem urodzenia (narodowością), wyznawaną religią, subkulturą, wykonywanym zawodem i wieloma innymi czynnikami. Jednak uczestnicy kultury zachodnioeuropejskiej w mniejszym lub większym stopniu determinowani są przekraczającą granice specyfiki kulturowej globalizacją, której jednym z wymiarów jest neoliberalna polityka, ingerująca w działalność systemów społecznych, również poradnictwa. Biorąc pod uwagę sprawne wykorzystanie wyrafinowanej teorii socjologicznej, aktualną tematykę książki (przemiany systemu poradnictwa spowodowane m.in. procesami globalizacyjnymi), a także fakt, że recenzowana książka jest wartościowym przykładem na

to, jak można prowadzić jakościowe badania poradoznawcze, na pewno warto z nią się zapoznać.

Agnieszka Skiba

<https://orcid.org/0000-0002-2250-5689>

Uniwersytet Wrocławski

Bibliografia

- Barański J. (2010), *Etnologia i okolice. Eseje antyperyferyjne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Casirrer E. (1977), *Esej o człowieku*, Czytelnik, Warszawa.
- Bilon A. (2013), *Współczesne tendencje w badaniach poradnictwa kariery*, „Studia Poradoznawcze”, s. 42–63.
- Bilon A. (2016), *Strukturacja poradnictwa kariery w Holandii. Między specyfiką kulturową a neoliberalną zmianą*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław.
- Di Fabio A. (2014), *Poradnictwo kariery i psychologia pozytywna w XXI wieku. Nowe konstrukty i sposoby oceny skuteczności działań doradczych*, „Studia Poradoznawcze”, s. 193–213.
- Giddens A. (2003), *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” w epoce późnej nowoczesności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Jawłowska A. (2003), *Nowe regionalizmy w Polsce*, [w:] Kempny M., Woroniecka G. (red.), *Wymiary globalizacji kulturowej. Wyzwania badawcze*, Wydawnictwo WSiE TWP, Olsztyn, s. 223–230.
- Kargulowa A. (2004), *O teorii i praktyce poradnictwa. Odmiany poradoznawczego dyskursu. Podręcznik akademicki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kargulowa A. (2014), *34 lata poradoznawstwa. „Taniec czasu” w budowaniu dyscypliny*, „Edukacja Dorosłych”, s. 53–68.
- Kargulowa A., Jędrzejczak M. (red.) (1985), *Teoretyczne i metodologiczne problemy poradoznawstwa*, Wydawnictwo UW, Wrocław.
- Kołodziejczak-Duraś A. (2004), *O teorii strukturacji Anthony’ego Giddensa jako poszukiwanie trzeciej drogi w naukach społecznych*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.
- Kowalewska M. (2013), *Młodzież w przestrzeni poradnictwa internetowego – manipulacja informacją*, „Kultura – Media – Teologia”, s. 80–94.
- Kranz-Szurek M. (2012), *Kultura lokalna a globalizacja kulturowa – próba oceny zjawiska*, „Roczniki Nauk Społecznych”, s. 11–35.
- Krause E. (2006), *Modele (przebiegu) kariery zawodowej człowieka*, „Problemy Profesjologii”, s. 145–154.
- McLoad J. (2003), *An Introduction to Counselling*, Open University Press, Philadelphia.

- Mielczarek M. (2015), *Inspiracje teorii Pierre'a Bourdieu w poradoznawstwie*, „Edukacja Dorosłych”, s. 55–68.
- Nieroba A., Czerner A., Szczepański K. (2010), *Flirty tradycji z popkulturą*, SCHOLAR, Warszawa.
- Piekarska A. (2009), *Współczesne przeobrażenia wzorców karier kobiet i mężczyzn*, „Acta Universitatis Lodziensis Folia Sociologica”, s. 49–70.
- Skalbania B. (2009), *Poradnictwo pedagogiczne. Przegląd wybranych zagadnień*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.
- Smolbik-Jęczmień A. (2015), *Współczesne przeobrażenia w podejściu do kariery zawodowej jako konsekwencja zmian zaistniałych w globalnej gospodarce*, „Management Forum”, s. 56–62.
- Thomsen R. (2016), *Poradnictwo kariery w społecznościach – model wspierania refleksyjnej praktyki*, „Studia Poradoznawcze/Journal of Counsellogy”, s. 191–213.
- Zielińska-Pękał D. (2015), *Poradnictwo zapośredniczone w świetle koncepcji mediacji Winfrieda Schultza*, „Dyskursy Młodych Andragogów”, 129–143.